

Hicela Ivon\*  
Emira Glavina Kozić\*\*

## Emocionalna empatija učenika osmih razreda osnovne škole

UDK 159.942.5-053.66(047.31)  
Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 27. 1. 2012.  
Prihvaćeno: 28. 2. 2012.

**Sažetak:** Rad je usmjeren ispitivanju emocionalne empatije i mašte (specifičnog aspekta empatije) u učenika osmih razreda osnovne škole, posebice u odnosu na školski uspjeh, spol ispitanika i veličinu mjesta u kojem učenici žive, odnosno pohađaju školu. Obuhvaćeno je ukupno 302 učenika osnovnih škola iz Splita, Solina, Kaštela, Trogira i Omiša. Empatija i mašta učenika izražene su njihovim samoprocjenama na E-upitniku sa skalama emocionalne empatije i mašte, autorice Raboteg-Šarić (1991., 1993.). Rezultati istraživanja pokazali su da postoji značajna povezanost između spola učenika i stupnja empatičnosti i maštovitosti te školskog uspjeha i stupnja maštovitosti, ali nema značajne povezanosti između školskog uspjeha i empatičnosti.

Rezultati jednosmjerne analize varijance pokazali su da postoji značajna razlika u stupnju empatije i mašte s obzirom na spol učenika, odnosno da su učenice iskazale više empatičnosti i maštovitosti u odnosu na učenike. Također, dobivena je značajna razlika kada je u pitanju stupanj empatije i mašte učenika u odnosu na školski uspjeh. Učenici s boljim školskim uspjehom (vrlo dobar, odličan) iskazali su veću empatičnost i maštovitost od onih s lošijim školskim uspjehom (dovoljan). No, nije pronađena značajna razlika u stupnju empatije i mašte u učenika s obzirom na veličinu mjesta u kojem pohađaju školu. Dakle, nije utvrđen utjecaj veličine mjesta u kojem se nalazi škola na stupanj empatičnosti i maštovitosti. Zbog nedovoljna broja ispitanika u pojedinim kategorijama, posebice pri zaključivanju o postojanju značajnosti razlike u stupnju empatije i mašte učenika s obzirom na školski uspjeh, zaključci se moraju uzeti s rezervom te opširnije i analitičnije istražiti u budućim istraživanjima.

**Ključne riječi:** učenici osmog razreda osnovne škole, emocionalna empatija i mašta učenika, spol učenika, školski uspjeh, „veći“ grad i „manji“ gradovi.

Hicela Ivon\*

Emira Glavina Kozic\*\*

## Emotional empathy of primary school eighth graders

UDC 159.942.5-053.66(047.31)  
Original scientific article

Accepted: 27<sup>th</sup> January 2012  
Confirmed: 28<sup>th</sup> February 2012

---

**Summary:** *The work is focused on the examination of emotional empathy and imagination (a specific aspect of empathy) of primary school eighth graders; on analysing the relations between emotional empathy and imagination on the one hand to school success, respondents' gender and the size of a place where pupils live, i.e. where they go to school, on the other. Three hundred and two primary school pupils from Split, Solin, Kastela, Trogir and Omis were included in the examination. The pupils' empathy and imagination were expressed through their self-evaluation in the E-questionnaire with emotional empathy and imagination scales by the author Raboteg-Saric (1991, 1993). The results have shown that there is a significant connection between pupils' gender and the degrees of empathy and imagination, as well as between school success and the degree of imagination, but there is no significant connection between school success and empathy.*

*The results of the one-way variance analysis have shown that there is a significant difference in the degrees of empathy and imagination regarding pupils' gender, which means that the female pupils have expressed more empathy and imagination than the male ones. A significant difference has also been found in the degree of empathy and imagination regarding school success. The pupils with a higher school success (very good, excellent) have expressed a greater empathy and imagination than those with a lower success (sufficient). However, no significant difference has been found in the degree of empathy and imagination regarding the size of a place where they attend school. Hence, the influence of the size of a place where school is located on the degree of pupils' empathy and imagination has not been established. Due to the insufficient number of respondents in certain categories, especially in determining a significant difference in the degree of empathy and imagination regarding school success, the conclusions have to be taken with doubt and further more analytically investigated in the future researches.*

**Key words:** *primary school eighth graders, pupils' emotional empathy and imagination, pupils' gender, school success, a "bigger" town and "smaller" towns.*

---

## 1. Uvod

Termin empatija prvi je upotrijebio Titchener (1909.) koristeći se njime u širem značenju, tj. kao kognitivnu sposobnost razumijevanja unutarnjeg stanja druge osobe i kao određenu vrstu socijalno-kognitivnih veza (prema Wispe, 1968., 1987., u: Raboteg-Šarić, 1995.). U kasnijim se istraživanjima naziv empatija rabi različito pa je teško dati jednu jedinstvenu definiciju koja bi obuhvatila sve bitne značajke empatičnih doživljaja i ujedno omogućila prikladnu operacionalizaciju pojma empatije.

Istraživači se razlikuju po tome i kako tumače empatiju s obzirom na slične pojmove, posebice simpatiju. Prethodno spomenuti Wispe empatiju definira kao svjestan napor da se s nekim podijele njegovi doživljaji kao i da se točno razumije stanje u kojem je druga osoba, uključujući njezine misli i osjećaje, kao i njihove uzroke. Simpatija je, pak, često neposredna i uglavnom emocionalna. Kod nje je svijest o sebi smanjena (simpatizera „pokreće druga osoba“), a kod empatije je svijest o sebi pojačana i ne gubi se vlastiti identitet (u: isto, str. 51).

Integrirajući različite pristupe definiranju empatije, Eisenberg i Strayer (1987.) navode da empatiziranje, za većinu autora, uključuje dijeljenje osjećaja s drugima koje opažamo – to jest „kritična sličnost koja je u osnovi različitih stajališta o ulozi kognicije u ovom emocionalnom procesu kao i samoj prirodi procesa“ (Eisenberger & Strayer, 1987., str.5).

U *Rječniku sociologije i socijalne psihologije* (1997.) nalazimo veoma opsežno objašnjenje empatije. U određenju empatije naglašava se veza koja se ostvaruje na kognitivnom planu te pomaže da shvatimo emocionalno stanje drugog, bez emocionalne identifikacije. U *Psihologijskom rječniku* (1992., 2005.) empatija je definirana kao uživanje u emocionalna stanja druge osobe i razumijevanje njezina položaja (npr. patnje, ugroženosti i sl.) na osnovi percipirane ili zamišljene situacije u kojoj se ta osoba nalazi. Empatija je ponajprije kognitivni proces, ali popraćen emocijama.

Bratanić (1999.) navodi: „Empatija je spoznajno-emocionalna sposobnost uživanja u položaj druge osobe i sagledavanja svijeta njezinim očima.(...) Empatija je veoma složena sposobnost koja uključuje intelektualnu i afektivnu sferu naše ličnosti“ (isto, str. 61). Spomenuta Raboteg-Šarić, od čijeg određenja empatije polazimo u ovom radu, više ističe emocionalni aspekt empatije: „Ona je emocionalni odgovor koji proizlazi iz emocionalnog stanja i uvjeta druge osobe i koji je sukladan njezinoj situaciji ili emocionalnom stanju“ (isto, str. 50). Riječju, empatija je dijeljenje uočenih emocija drugih osoba, osjećajna reakcija koja se može javiti na osnovi uočene ili zamišljene situacije u kojoj se nalazi druga osoba. Prema Stotland (1969.) i Strayer (1987.), imaginarne (zamišljene) sposobnosti i empatija povezane su jer oba procesa uključuju uživanje u situaciju ili

stajalište druge osobe; osjećaji i spoznaje su u interakciji u procesu empatiziranja (u: Raboteg-Šarić, str. 52).

Rezultati primjene raznih upitnika za mjerenje empatije na uzorcima odraslih ispitanika pokazali su da je empatija uvelike povezana s dragovoljnim pružanjem pomoći drugima, samoiskazom o altruističnom i suradničkom ponašanju kao i altruističnim stavovima i vrednotama. Rezultati za adolescente i djecu nešto su manje dosljedni, ali uglavnom pokazuju blagu pozitivnu povezanost između empatije mjerene upitnicima i prosocijalnog ponašanja.

Rezultati istraživanja u kojima je primijenjena *skala za mjerenje emocionalne empatičke tendencije* (EETS) pokazuju, u usporedbi s ispitanicima koji imaju ispodprosječno razvijenu empatiju, da se jako empatični ispitanici altruističnije ponašaju, češće se dragovoljno javljaju u pomoć drugima, procjenjuju važnijima pozitivne društvene vrednote, imaju veći rezultat na mjerama moralnog rasuđivanja, afilijativniji su i manje agresivni (Mehrabian i suradnici, 1988., u Raboteg-Šarić, 1995., str. 67). Istraživanja i Hogana (1969.), Greifa i Hogana (1973.) te Daurija (1978.) potvrdila su navedene karakteristike empatičnosti: visoko empatične osobe društveno su osvještenije, bolje prilagođene i više skrbe o osjećajima drugih (u: Lamovec, 1988.).

Johnson i suradnici (1983.), koji su analizirali čimbenike Hoganove ljestvice empatije, definirali su četiri obilježja od kojih se sastoji empatija: društvena samosvijest, smirenost, osjetljivost i nekonformizam. Lepičnik Vodopivec (2002.), koristeći spomenutu Hoganovu ljestvicu u istraživanju empatije odgojitelja u dječjim vrtićima u Sloveniji, potvrdila je navedene sastavnice empatije.

Hoffman (1987.) pretpostavlja generičku određenost empatije kao posrednika altruističkog ponašanja, pri čemu empatija posjeduje emocionalnu, kognitivnu i motivacijsku komponentu. Empatičke emocije ne javljaju se samo u situacijama kada opažamo nekoga u nevolji nego i u drugim situacijama koje zahtijevaju moralno djelovanje. Empatičko uzbuđenje, izazvano u određenoj situaciji, aktivira značajna moralna načela. U tom slučaju moralna načela s empatičkim emocijama djeluju na moralno rasuđivanje, odluku i ponašanje (Hoffman, 1987.).

Tijekom odrastanja, doživljaj stanja empatije (kvalitete doživljaja) odgovara razvoju kognitivnog poimanja drugih osoba. Osjećajna komponenta empatije doživljava se različito dok dijete napreduje kroz stupnjeve sociokognitivnog razvoja. Razvojne razine empatije odgovaraju fazama razvoja spoznaje: od globalne empatije, „egocentrične“ empatije, suosjećanja (empatije prema općem stanju drugih, odnosno iskustva drugih izvan neposredne situacije, njihove opće uvjete, buduća stanja) do empatije prema cijeloj grupi (prema Raboteg-Šarić, str. 54). O razvojnoj razini spoznaje ovisi, dakle, kako će osoba doživjeti i nazvati osjećajno uzbuđenje. Mala djeca, koja ne razlikuju sebe od drugih (kao različite osobe), mogu biti empatički uzbuđena i bez kognitivne komponente, a empatički doživljaj u starije djece i odraslih ima znatne kognitivne elemente.

Razvoj empatičnosti ovisi i o odnosima u kojima dijete živi. Toplo ozračje obiteljskog ili školskog života, razumijevanje odraslih, roditelja i učitelja, empatična komunikacija u obitelji i školi bit će poticaji razvijanju sposobnosti empatije. Nasuprot tomu „hladno ozračje, nerazumijevanje odraslih, roditelja ili učitelja, nepovjerenje koje otežava komunikaciju, smatra Bratanić (2002.), usporit će u blažim, a ugušiti u težim situacijama prirodni proces sazrijevanja empatije.“ „Iskustveno doživljavajući empatijski odnos i empatijsko razumijevanje svoje sredine, dijete će u procesu prirodnog učenja upoznati vrijednosti empatije, naučiti empatijski slušati drugog i empatijski komunicirati te se razviti u osobu spremnu na dijalog sa sobom i drugima oko sebe“ (isto, str. 122).

U školama gdje se njeguje obostrano empatijsko komuniciranje, odnosno potiče dijalog kao ideal ljudske komunikacije između nastavnika i učenika, učenika međusobno, kao i škole i obitelji učenika, uz međusobno informiranje, ostvaruje se i međusobno empatijsko utjecanje.

Empatija je, uz prosocijalno ponašanje, pokazatelj učenikova kompetentnog ponašanja i dobrog socioemocionalnog funkcioniranja (Brajša, 2003., str. 49). Rezultati istraživanja prosocijalnog ponašanja (Raboteg-Šarić, 1995.) pokazuju da se ispitanici koji imaju razvijeniju sposobnost doživljavanja emocionalne empatije ponašaju altruističnije u svakodnevnom situacijama. Taj je podatak u skladu s nizom teorijskih modela koji su se razvili unutar neobihevorističke paradigme, a koji ističu da je emocionalna empatija osnovni posrednik prosocijalnog ponašanja, osobito altruistički motiviranog ponašanja, s kognitivno-razvojnim stajalištem (isto, str. 133). Stoga, mjere emocionalne empatije mogu biti dobar prediktor socijalnog ponašanja učenika i koristan podatak za cjelovitije tumačenje socijalnih odnosa među učenicima, kao i između učenika i nastavnika.

## 2. Cilj i problemi istraživanja

Cilj ispitivanja jest utvrditi stupanj emocionalne empatije i mašte (specifičnog aspekta empatije) među učenicima završnih razreda osnovne škole te odnos emocionalne empatije i mašte učenika s obzirom na spol i školsko postignuće te veličinu grada u kojem se nalazi škola koju učenici pohađaju. U odnosu na cilj istraživanja, postavljeni su sljedeći problemi:

- utvrditi stupanj emocionalne empatije i mašte učenika završnih razreda osnovne škole
- utvrditi povezanost emocionalne empatije i mašte sa spolom i školskim postignućem učenika te veličinom mjesta ili grada u kojem se nalazi škola koju učenici pohađaju
- utvrditi postoji li razlika u stupnju emocionalne empatije i mašte s obzirom na spol, školsko postignuće i veličinu mjesta ili grada u kojem se nalazi škola koju učenici pohađaju

### 3. Metode rada

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 302 učenika, od čega 157 učenica i 145 učenika osmog razreda osnovne škole iz ukupno 12 osnovnih škola na području Splitsko-dalmatinske županije: 120 učenika iz 6 osnovnih škola iz Splita (kategorija: „veliki grad“) te 182 učenika iz jedne osnovne škole iz Trogira, Solina, Omiša te iz četiriju kaštelanskih osnovnih škola (kategorija: „manji gradovi“).

S obzirom na školski uspjeh, od ukupno 302 učenika iz Splita i ostalih manjih gradova, tri su učenika, ili 1%, završila prethodni (sedmi) razred s dovoljnim uspjehom, 58 učenika ili 19,20% s dobrim uspjehom, 110 učenika ili 36,42% s vrlo dobrim uspjehom te 131 učenik ili 43,37% s odličnim uspjehom. Prema navedenim podacima o uspjehu učenika, gotovo 80% učenika našeg uzorka završilo je sedmi razred s vrlo dobrim i odličnim uspjehom.

Za procjenu emocionalne empatije učenika korišten je E-upitnik sa skalama: *skala empatije* i *skala mašte*, autorice Raboteg-Šarić (1991., 1993.).

Skala emocionalne empatije mjeri globalnu afektivnu empatiju koja se javlja pri percipiranju emocionalnog iskustva drugih ljudi. Skala sadrži 19 tvrdnji koje opisuju emocionalne doživljaje sukladne osjećajnom stanju drugih te osjećaje simpatije prema onima koji su u nevolji. Zadatak je ispitanika da uza svaku tvrdnju, na skali od pet stupnjeva, odgovori koliko se sadržaj tvrdnje odnosi na njega (0 – uopće se ne odnosi na mene, 4 – u potpunosti se odnosi na mene). Najveći mogući rezultat jest 76 bodova, a veći rezultat na skali znači veću tendenciju doživljavanja emocionalne empatije.

Skala mašte mjeri specifični aspekt empatije, tj. tendenciju uživljavanja u maštu, u osjećaje i aktivnosti zamišljenih likova iz priča, romana, filmova i sl. Skala sadrži 6 tvrdnji koje su prilagođene iz Davisove (1983.a) Skale mašte (npr. „Kad gledam film, zamišljam da sam jedan od likova u filmu“, „Ponekad mi se toliko sviđa neki film ili priča, da još dugo mislim o njima“). Odgovara se na skali od pet stupnjeva (0 – uopće se ne odnosi na mene, 4 – u potpunosti se odnosi na mene), a najveći mogući rezultat jesu 24 boda. Veći rezultat znači veću tendenciju maštanja.

Postupak ispitivanja stupnja emocionalne empatije učenika proveden je grupno, tijekom jednog školskog sata, od lipnja do prosinca 2011. godine.

### 4. Rezultati istraživanja<sup>1</sup> i rasprava

Prije uvida u dobivene rezultate i rasprave, treba istaknuti kako je ovo istraživanje o emocionalnoj empatiji i mašti učenika osmih razreda osnovne škole temeljeno na podacima dobivenim primjenom E-upitnika, odnosno primjenom

<sup>1</sup> Obrada rezultata rađena je u programskom paketu *Statistika 8.0*.

skale emocionalne empatije i skale mašte, autorice Raboteg-Šarić (1991., 1993.). Spomenuta autorica, za razliku od istraživača koji empatiju definiraju kao kognitivnu sposobnost prepoznavanja i razumijevanja misli, gledišta i osjećaja drugih osoba, empatiju ističe kao doživljavanje emocija sukladnim emocijama druge osobe, pri percipiranju stanja u kojem je druga osoba. U tom smislu, emocionalna empatička tendencija jest sklonost pojedinca da, opažajući druge osobe, reagira emocijama koje nalikuju osjećajima tih osoba. Mašta, kao kognitivni aspekt empatije, jest tendencija uživanja u osjećaje zamišljenih likova iz knjiga, filmova, televizije i drame.

#### 4.1. Emocionalna empatija i mašta učenika osmih razreda osnovne škole

Prvi problem istraživanja bio je utvrditi stupanj emocionalne empatije 302 učenika završnih razreda osnovne škole, koje smo ispitali primjenom E-upitnika: skale empatije i skale mašte. Skala empatije sadrži 19 tvrdnji, a skala mašte 6. Rezultat ispitanika izračunat je za svaku skalu pojedinačno (zbroy procjena na skali Likertovog tipa od 0 do 4), a ukupan rezultat određen je kao zbroj rezultata obiju skala. Za sve skale izračunate su mjere centralne tendencije, mjere raspršenja i raspon rezultata kao i Kolmogorov-Smirnovljev test.

Kako je vidljivo iz tablice 1, aritmetička sredina rezultata na skali emocionalne empatije iznosi 51,35 (uz raspršenje rezultata od 13, 21), a rezultati se raspoređuju u rasponu od 11 do 74. Uvidom u tablicu čestoe rezultata po kategorijama (tablica 2), uočava se da je većina rezultata svrstana u 3 kategorije, u rasponu od 40 do 70 (75% rezultata).

Tablica 1 – Osnovne mjere centralne tendencije te Kolmogorov-Smirnovljev test za skalu emocionalne empatije

M	MEDIAN	SD	MIN	MAX	K-S test
51,35	54	13,21	11	74	d=0,11; p<0,01

Tablica 2 – Čestoća rezultata po kategorijama na skali emocionalne empatije

DO 10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60	60-70	70-80	OD 80
0	5	19	44	60	83	84	7	0

Slične mjere centralne tendencije na istim skalama (skala emocionalne empatije i skala mašte), za uzorak od 311 učenika završnih razreda osnovne škole jednog našeg većega grada, dobila je i Raboteg-Šarić (1995.), autorica E-upitnika. Aritmetička sredina rezultata na skali emocionalne empatije iznosi 53,41, a rezultati se raspoređuju u rasponu od 21 do 74.

U tablici 3 prikazan je raspon rezultata na skali mašte (za 6 tvrdnji od 0 do 24 boda). Prosječni je rezultat 13,76 uz raspršenje od 5,03. U tablici 4 razvidno je da se većina rezultata nalazi u kategoriji 10-15 (38% rezultata).

Tablica 3 – Osnovne mjere centralne tendencije te Kolmogorov-Smirnovljev test za skalu mašte

M	MEDIAN	SD	MIN	MAX	K-S test
13,76	13	5,03	0	24	d=0,07; p<0,15

Tablica 4 – Čestoća rezultata po kategorijama na skali mašte

D0-5	5-10	10-15	15-20	20-25
17	62	114	72	36

Usporedbe radi, Raboteg-Šarić (1995.), u svom istraživanju navodi 13,81 kao prosječan rezultat na skali mašte, uz raspon rezultata od 1 do 24.

Aritmetička sredina rezultata za obje skale (skale emocionalne empatije i skale mašte) iznosi 65,11, a rezultati se raspoređuju u rasponu od 17 do 98 (tablica 5). Kategorije s najvećom čestoćom rezultata jesu kategorije 60-70 i 70-80 bodova (tablica 6) u koje spada gotovo polovina rezultata.

Tablica 5 – Osnovne mjere centralne tendencije te Kolmogorov-Smirnovljev test za skalu empatije i skalu mašte

M	MEDIAN	SD	MIN	MAX	K-S test
65,11	67	16,33	17	98	d=0,08; p<0,15

Tablica 6 – Čestoća rezultata po kategorijama skale empatije i skale mašte

D0-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60	60-70	70-80	80-90	90-90
0	1	8	15	37	43	70	77	43	8



#### **4.2. Povezanost emocionalne empatije, mašte, spola i školskog uspjeha učenika osmih razreda osnovne škole**

Drugi problem koji je postavljen u ovom istraživanju, odnosio se na ispitivanje povezanosti između emocionalne empatije i mašte sa spolom i školskim postignućem učenika. Za ispitivanje odnosa povezanosti korišten je Spearmanov koeficijent korelacije, čiji su rezultati prikazani u tablici 7.

Tablica 7 – Matrica korelacija među ispitivanim varijablama

	Spol	Školski uspjeh	Mašta	Empatija	Ukupno
Spol	1,00				
Školski uspjeh	<b>0,18**</b>	1,00			
Mašta	<b>0,19**</b>	<b>0,16**</b>	1,00		
Empatija	<b>0,36**</b>	0,09	<b>0,47**</b>	1,00	
Ukupno	<b>0,36**</b>	<b>0,15**</b>	<b>0,69**</b>	<b>0,95**</b>	1,00

\*\*značajnost na 0,01

Iz prikazane matrice korelacija u tablici 7 uočljiva je značajna statistička povezanost (na razini 0,01) među svim varijablama: spol, školski uspjeh, emocionalna empatija i mašta. Jedino nije dobivena značajna povezanost školskog uspjeha i empatije ( $r=0,09$ ). Značajna je povezanost među skalama emocionalne empatije i mašte ( $r=0,47$ ) kao i svake skale s ukupnim postignućem (empatija  $r=0,95$ ; mašta  $r=0,69$ ). Spol učenika, također, značajno je povezan i s emocionalnom empatijom ( $r=0,36$ ) i s maštom ( $r=0,19$ ) kao i s ukupnom skalom ( $r=0,36$ ). Školski uspjeh je značajno povezan s maštom ( $r=0,16$ ) i s ukupnom E-skalom ( $r=0,15$ ).

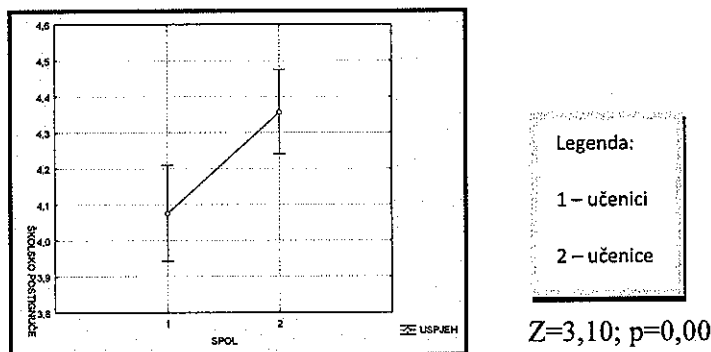
#### **4.3. Razlike u stupnju emocionalne empatije i mašte učenika osmog razreda osnovne škole s obzirom na spol, školski uspjeh i veličinu grada u kojem se nalazi škola koju učenici pohađaju**

Treći postavljeni problem jest ispitivanje razlike u stupnju emocionalne empatije i mašte učenika s obzirom na spol, školsko postignuće i veličinu grada u kojem se nalazi škola koju učenici pohađaju.

#### 4.4. Školski uspjeh s obzirom na spol učenika

Gotovo 80% učenika našeg uzorka završilo je sedmi razred s vrlo dobrim, odnosno odličnim uspjehom, kako je ranije navedeno, dakle raspodjela rezultata varijable školskog postignuća značajno odstupa od normalne raspodjele. Primjenom Mann-Whitneyev testa ( $Z=3,10$ ;  $p=0,00$ ) utvrđena je značajna razlika u školskom uspjehu u odnosu na spol. U grafičkom prikazu 1 prikazan je odnos aritmetičkih sredina i raspršenja školskog postignuća s obzirom na spol; vidljivo je da učenici postižu znatno slabiji školski uspjeh u odnosu na učenice.

Grafički prikaz 1 – Odnos aritmetičkih sredina i raspršenja školskog postignuća s obzirom na spol

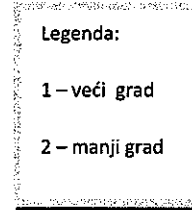
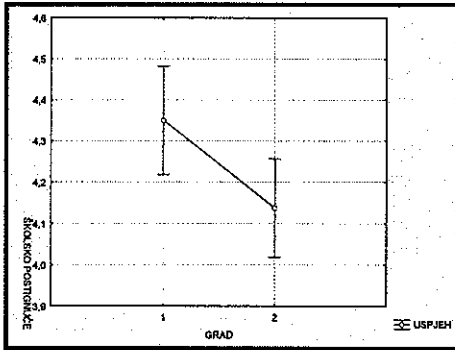


Dobivene rezultate o razlikama u školskom uspjehu s obzirom na spol potvrđuju brojna istraživanja. Jedno od sveobuhvatnijih istraživanja u Republici Hrvatskoj, koje se temelji na rezultatima vanjskog vrednovanja (Babarović, Burušić, Šakić, 2009.), upućuje da je spol, uz obrazovanje roditelja, najveći pojedinačni prediktor školskog uspjeha.

#### 4.5. Školski uspjeh učenika s obzirom na veličinu mjesta u kojem se nalazi škola koju učenici pohađaju

Sve škole u kojima je provedeno istraživanje svrstane su u dvije kategorije ovisno o veličini mjesta u kojem se nalaze: „veći grad“ (Split) i „manji gradovi“ (Solin, Kaštela, Trogir, Omiš). Primjenom Mann-Whitneyev testa utvrđena je značajna razlika u školskom postignuću učenika (na kraju 7. razreda) ovisno o tome pohađaju li školu u manjem ili većem gradu ( $Z=-2,23$ ;  $p=0,03$ ). Naime, učenici iz osnovnih škola iz kategorije „veći grad“ (Split) ostvaruju značajno veće školsko postignuće u odnosu na učenike iz osnovnih škola u kategoriji „manji gradovi“ (Solin, Kaštela, Trogir, Omiš).

Grafički prikaz 2 – Odnos aritmetičkih sredina i raspršenja školskog postignuća s obzirom na veličinu mjesta ili grada u kojem se nalazi škola



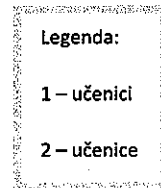
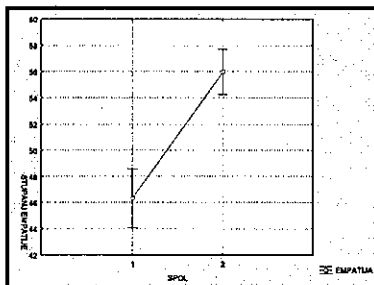
$$Z=-2,23; p=0,03$$

Premda je gotovo 80% učenika završilo sedmi razred s vrlo dobrim i odličnim uspjehom, dobiveni rezultati o razlikama školskog uspjeha u odnosu na mjesto – „veći grad“, „manji gradovi“ – u kojem se nalazi škola koju učenici pohađaju, upućuju na veći utjecaj okruženja od očekivanog. Te bi rezultate trebalo opširnije analizirati i sagledati kroz drukčije koncipiran nacrt istraživanja.

#### 4.6. Emocionalna empatija učenika s obzirom na spol

Analizom varijance utvrđeno je da postoji značajna razlika u stupnju empatije učenika osmih razreda s obzirom na spol ( $F = 46,38; p=0,00$ ). Iz prikaza odnosa aritmetičkih sredina i raspršenja stupnja empatije s obzirom na spol (grafički prikaz 3), vidljivo je da je stupanj iskazivanja empatije u djevojčica značajno veći u odnosu na stupanj iskazivanja empatije u dječaka. Ovaj rezultat, da djevojčice pokazuju jaču tendenciju doživljavanja empatije, potvrđuje istraživanje Raboteg-Šarić (1995.), Saloveya i Sluytera (1999.), kao i rezultati drugih istraživanja koji su dobiveni putem upitnika.

Grafički prikaz 3 – Odnos aritmetičkih sredina i raspršenja stupnja empatije s obzirom na spol

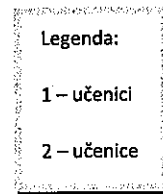
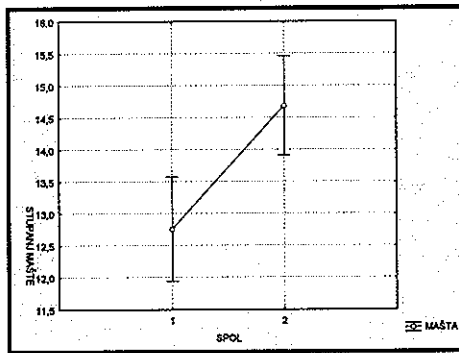


$$F = 46,38; p=0,00$$

#### 4.7. Mašta učenika s obzirom na spol

Kao i kod empatije, rezultati analize varijance pokazali su da postoji značajna razlika u stupnju mašte u učenika osmih razreda osnovne škole s obzirom na spol ( $F = 11,50$ ;  $p=0,00$ ). Stupanj mašte u djevojčica značajno je veći u odnosu na dječake.

Grafički prikaz 4 – Odnos aritmetičkih sredina i raspršenja stupnja mašte s obzirom na spol



$F(1,300)=11,50$ ;  $p=0,00$

Premda ove rezultate, da djevojčice, u odnosu na dječake, pokazuju jaču tendenciju doživljavanja empatije, potvrđuju brojna istraživanja (Raboteg-Šarić; Brajša), u literaturi pronalazimo i druge, često proturječne nalaze. Jedan od najvažnijih razloga za to jest nepostojanje jedinstvene definicije empatije. Istraživanje Lennona, Eisenberga i Carrolla (1983.) upozorava da su spolne razlike u empatiji povezane i s načinom mjerenja, odnosno da se značajne spolne razlike u odnosu na empatiju pronalaze redovito u istraživanjima putem upitnika i skale samoprocjene, manje u istraživanjima tipa „ilustriranih priča“, a najmanje (uglavnom razlike nisu utvrđene) ako je empatija izražena kao fiziološka mjera, ili ako se o njoj zaključuje na temelju mjera opažanja izraza i pokreta lica i gesti ispitanika (prema Pokrajac-Bulian, Tatalović, 2001.). Shapiro (1997.) ističe da istraživanja uglavnom ne pokazuju razlike u sklonosti empatiji u dječaka i djevojčica. Razlikuje se način kako dječaci, a kako djevojčice izražavaju empatiju. „Dječaci nisu ništa manje voljni priskočiti u pomoć nego djevojčice, no oni su skloniji to izraziti nekim konkretnim činom (rado će, primjerice, drugom djetetu pomoći naučiti voziti bicikl), a djevojčice češće pružaju psihološku podršku – na primjer, utješit će drugo dijete koje je žalosno“ (Shapiro, str. 47). I Raboteg-Šarić u svom istraživanju 1995. godine obrazlaže da se razlike u rezultatima na skali altruizma mogu objasniti razlikama u emocionalnoj empatiji dječaka i djevojčica. Djevojčice se češće od dječaka ponašaju altruistično (isto, str. 137).

Neka istraživanja (Parsons i Bales 1955., Johnsons 1963., prema Pokrajac-Bulian, Tatalović 2001.) polaze od stereotipa spola koji potvrđuje veću empatičnost žena u odnosu na muškarce među kojima, osim bioloških razlika, također postoje razlike u socijalizaciji. Oni smatraju da je u obitelji potreban, s jedne strane, netko tko će preuzeti „ekspresivnu ulogu“, tj. tko će odgovarati potrebama i osjećajima drugih, truditi se održavati obiteljski sklad. S druge strane potreban je i netko kao nositelj „instrumentalne uloge“ tko će predstavljati sponu obitelji i drugih socijalnih institucija, posebno onih povezanih s poslovnom sferom. Tradicionalno, žene se socijaliziraju tako što usvajaju ekspresivne crte, npr. empatiju, sažaljenje, davanje i primanje topline, ljubavi i osjećaja. Muškarci se također u početku ekspresivno socijaliziraju, no s porastom dobi sve više dolaze do izražaja instrumentalne crte: rukovođenje i rješavanje problema.

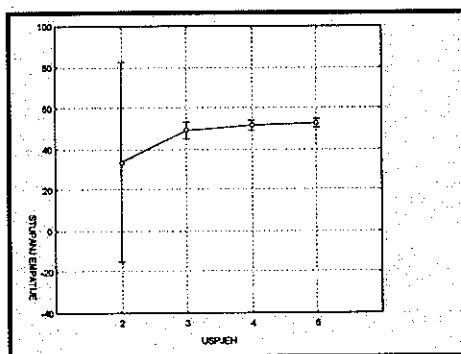
Brdar (1994.) tvrdi da je ženskost značajan prediktor emocionalne osjetljivosti. Autorica navodi kako ženska spolna uloga podrazumijeva, među ostalim, suosjećajnu, ljubaznu, tolerantnu i nesebičnu osobu, punu razumijevanja. De Paulo i Rosenthal (prema Brdar 1994.) pretpostavljaju da su žene odgajane tako da se prilagođavaju drugima, da pogađaju što drugi žele reći. Već od malena prisutna je diferencijacija u odgoju. Djevojčice se odgajaju tako da su više usmjerene na prepoznavanje emocionalnih poruka i socijalne odnose. Kroz igru one uče obrasce socijalne interakcije, uvježbavaju interakciju i reproduciraju socijalne odnose, i kod njih je uobičajeno slobodno izražavanje osjećaja. S druge strane, muškarce se, posebice u našoj kulturi, odmalena odgaja da ne smiju pokazivati emocije.

Hoffman (1977., prema Bulian Pokrajac i Tatalović, 2001.), pregledom velikog broja istraživanja pronalazi da žene postižu više rezultate na svim mjerama empatije i zaključuje o njihovoj većoj empatičnosti. Autor smatra da dobivene razlike proizlaze iz veće afektivne osjetljivosti žena za iskustva drugih ljudi.

#### ***4.8. Emocionalna empatija učenika s obzirom na školski uspjeh***

Utvrđeno je da postoji značajna razlika u stupnju empatije među učenicima osmih razreda s obzirom na školski uspjeh ( $F=2,81$ ;  $p=0,04$ ). Stupanj empatije u učenika s najslabijim školskim uspjehom (dovoljan) značajno je niži u odnosu na ostale učenike, što je razvidno u grafičkom prikazu 5.

Grafički prikaz 5 – Odnos aritmetičkih sredina i raspršenja stupnja empatičnosti s obzirom na školski uspjeh

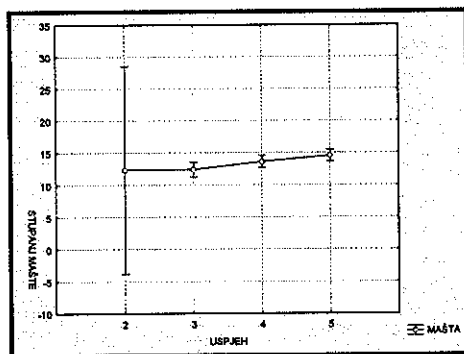


$F(3,298)=2,81; p=0,04$

#### 4.9. Mašta učenika s obzirom na školski uspjeh

Ispitujući odnos maštovitosti i školskog uspjeha, utvrđeno je postojanje značajne razlike u stupnju maštovitosti s obzirom na školski uspjeh ( $F=2,76; p=0,049$ ).

Grafički prikaz 6 – Odnos aritmetičkih sredina i raspršenja stupnja maštovitosti s obzirom na školski uspjeh



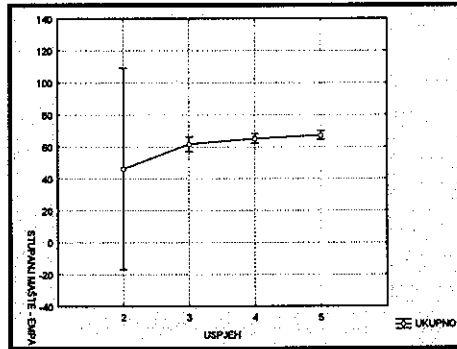
$F(3,298)=2,76; p=0,049$

Stupanj mašte je u učenika s najslabijim školskim uspjehom (dovoljan) značajno niži u odnosu na ostale učenike (grafički prikaz 6).

Uzimajući u obzir rezultate E-skale u cijelosti (skale emocionalne empatije i skale mašte), a u odnosu na školski uspjeh, utvrđena je također značajna razlika ( $F=3,13; p=0,02$ ). Stupanj emocionalne empatije i stupanj mašte u učenika s

najslabijim školskim uspjehom značajno je niži u odnosu na ostale učenike. Ove rezultate skale u cijelosti, kao i pojedinačnih skala empatije i mašte u odnosu na uspjeh učenika, treba tumačiti s rezervom s obzirom na mal broj ispitanika s dovoljnim uspjehom (3 učenika) kao i zbog velikog raspršenja u odgovorima tih učenika.

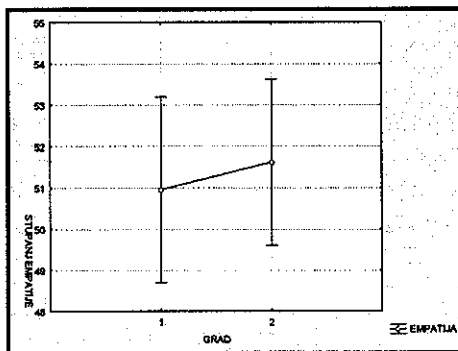
Grafički prikaz 7 – Odnos aritmetičkih sredina i raspršenja stupnja emocionalne empatije i stupnja mašte s obzirom na školski uspjeh



#### 4.10. Emocionalna empatija i mašta u odnosu na veličinu grada u kojem se nalazi škola koju učenici pohađaju

I za ispitivanje razlike u stupnju emocionalne empatije i stupnju mašte s obzirom na grad u kojem se nalazi škola koju učenici pohađaju, izvršene su jednosmjerne analize varijance.

Grafički prikaz 8 – Odnos aritmetičkih sredina i raspršenja stupnja empatičnosti s obzirom na veličinu grada



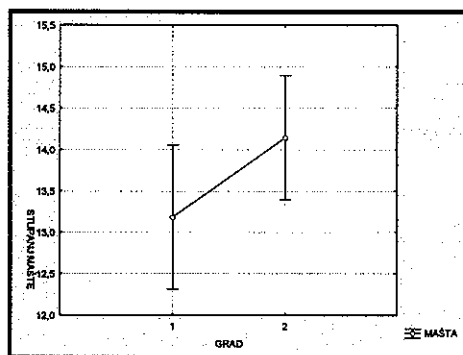
Legenda:

1 – veći grad

2 – manji gradovi

$F(1,300) = 0,18; p = 0,67$

Grafički prikaz 9 – Odnos aritmetičkih sredina i raspršenja stupnja maštovitosti s obzirom na veličinu grada u kojem se nalazi škola koju učenici pohađaju



Legenda:

1 - veći grad

2 - manji gradovi

$F(1,300) = 2,65; p = 0,10$

Sve provedene jednosmjerne analize varijance nisu pokazale postojanje značajnosti razlika niti u stupnju emocionalne empatije niti u stupnju mašte u učenika osmih razreda s obzirom na veličinu grada (veći grad, manji gradovi) u kojoj se nalazi škola koju učenici pohađaju (empatija:  $F=0,18; p=0,67$ , mašta:  $F=2,65; p=0,10$ ). Isti su rezultati dobiveni nakon obrade skale u cijelosti.

Na kraju ovog rada treba istaknuti kako se svjesnim odgojno-obrazovnim djelovanjem u školi može utjecati na razvoj empatije kod učenika, i to posebice na one komponente empatije koje se odnose na emocionalno prihvaćanje, empatično slušanje i razumijevanje drugog (Bratanić, 1999.). Ovaj navod Bratanić potkrepljuje opisom rezultata istraživanja finske autorice Kalliopuskaje (1983.) koja je provela eksperiment (organiziranu „kampanju“, kako ju je nazvala) radi svjesnog djelovanja na razvoj empatije u učenika (vježbama empatičnog slušanja, poštovanja drugog, planiranja školskog programa, igranja uloga, pomaganja drugome, pružanja pomoći u svakodnevnim situacijama). U eksperimentalnim školama u kojima se provelo istraživanje, odnosno gdje su učenici imali mogućnosti planiranja nastavnog programa te prošli intenzivnije vježbe izmjenjivanja uloga i postavljanja sebe u položaj drugog, u odnosu na kontrolne škole, rezultati su bili daleko bolji i „kampanja“ je bila učinkovitija. „Jasno se pokazalo da se doživljaj i iskustvo empatije u učenika ne mogu postići samo predavanjima i informacijama“ (u: Bratanić, 1990., str. 65).



## 5. Zaključak

1. Na skali emocionalne empatije dobivena je prosječna vrijednost 51,35, a rezultati se raspoređuju od 11 do 74. Većina odgovora je u rasponu od 38 do 64. Prosjek rezultata na skali mašte iznosi 13,76, uz raspon rezultata od 8 do 18.

2. Utvrđena je statistički značajna povezanost među svim varijablama: spol, školski uspjeh, emocionalna empatija i mašta. Statistički je značajna povezanost između skale empatije i skale mašte kao i svake skale s ukupnim rezultatom. Spol učenika značajno je povezan sa stupnjem emocionalne empatije i mašte kao i s ukupnom skalom. Školski uspjeh je, pak, značajno povezan s maštom i s ukupnom skalom, ali nema značajne povezanosti školskog uspjeha i empatije.

3. Rezultati jednosmjerne analize varijance pokazali su da postoji značajna razlika u stupnju mašte s obzirom na spol, a također i u stupnju empatije. Isti je rezultat dobiven obradom skale u cijelosti. Prema dobivenim rezultatima, učenici su iskazali niži stupanj emocionalne empatije i mašte u odnosu na učenice.

Rezultati utvrđivanja razlike u stupnju emocionalne empatije i mašte učenika s obzirom na školski uspjeh, upozoravaju na značajnu razliku i kada je u pitanju stupanj emocionalne empatije, stupanj mašte ili skala u cijelosti. Ipak, dobiveni rezultat treba uzeti s dozom rezerve. Naime, naknadno rađena analiza pokazuje da je stupanj emocionalne empatije i mašte u učenika s najslabijim školskim uspjehom značajno niži u odnosu na ostale učenike (s dobrim, vrlo dobrim i odličnim uspjehom). Značajnost, dakle, postoji kada je u pitanju dovoljan uspjeh, a to je kategorija u kojoj je bio zastupljen vrlo mal broj ispitanika, što je nedovoljno za zaključivanje i bilo kakvu generalizaciju).

Provedene jednosmjerne analize varijance nisu pokazale značajnost razlike niti u stupnju emocionalne empatije niti u stupnju mašte s obzirom na veličinu grada u kojem se nalazi škola koju učenici pohađaju. No, ispitujući razliku u školskom postignuću učenika s obzirom na veličinu grada u kojem učenici pohađaju školu, rezultat dobiven Mann-Whitneyevim testom pokazuje da se učenici značajno razlikuju u školskom postignuću ovisno o tome pohađaju li školu u Splitu ili u kojemu manjem gradu. Naime, kako pokazuju rezultati ovog istraživanja, učenici splitskih osnovnih škola značajno su boljeg školskog postignuća u odnosu na svoje vršnjake u manjim gradovima, Kaštelima, Trogiru, Solinu, Omišu, premda je gotovo 80% učenika cijelog uzorka završilo sedmi razred s vrlo dobrim i odličnim uspjehom. Ova pitanja (probleme) trebalo bi temeljitije ispitati u budućim istraživanjima.

## Literatura

1. Babarović, T., Buršić, J., Šakić, M. (2009.): *Uspješnost predviđanja obrazovnih postignuća učenika osnovnih škola Republike Hrvatske*, Institut društvenih znanosti Ivo Zagreb: Pilar.
2. Bosanac, M., Mandić, O., Petković, S. (red.) *Rječnik sociologije i socijalne psihologije*, Zagreb: Informator.
3. Brajša-Žganec, A. (2003.): *Dijete i obitelj, Emocionalni i socijalni razvoj*, Jastrebarsko: Naklada Slap.
4. Bratanić, M. (1990.): *Mikropedagogija, Interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja*, Zagreb: Školska knjiga.
5. Bratanić, M. (2002.): *Paradoks odgoja, Studije i eseji*, III. Izdanje, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
6. Brdar, I. (1994.). *Socijalna kompetencija u interpersonalnoj komunikaciji*, Doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Zagreb.
7. Eisenberg, N., Strayer, J. (1987.). *Critical issues in the study of empathy*. In: N. Eisenberg & J. Strayer (Eds.) *Empathy and its development*. New York: Cambridge University Press.
8. Furlan, I. i dr. (ur. B. Petz) (1992.): *Psihologijski rječnik*, Zagreb: Prosvjeta.
9. Furlan, I. i dr. (ur. B. Petz) (2005.): *Psihologijski rječnik, 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje*, Jastrebarsko: Naklada Slap.
10. Goleman, D. (1997): *Emocionalna inteligencija*, Zagreb: Mozaik knjiga.
11. Hoffman, M.L. (1978.). *Empathy, its development and prosocial implications*. U: C.B.Keasey (Ur.), *Nebraska Symposium on Motivation*, Vol.25., 169-218. Lincoln: University of Nebraska Press.
12. Hoffman, M. L. (1987.). *The contribution of empathy to justice and moral judgement*. In N. Eisenberg & J. Strayer (Eds.) *Empathy and its development*, New York: Cambridge University Press.
13. Johnoson, J.A. Cheek, J. M. &, Smither, R. (1983.): The structure of empathy. *Journal of Personality and Social Psychology* 45: (1299 – 1312).
14. Katz, L.G., McClellan, D.E. (1999.): *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije*, Zagreb: Educa.
15. Lamovec, T. (1988.): *Priročnik za psihologiju motivacije in emocij*, Ljubljana: Filozofski fakultet.
16. Lepičnik- Vodopivec, J. (2002.): *Odgoj i obrazovanje za okoliš u predškolskim ustanovama s posebnim osvrtom na stajališta odgojitelja i roditelja* (doktorska disertacija), Rijeka: Filozofski fakultet.
17. Pokrajac-Bulian, A., Tatalović, S. (2001.): Mjerenje spolnih i dobnih razlika u empatiji višedimenzionalnim pristupom. *Psihologijske teme 10*, Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Odsjek za psihologiju.
18. Raboteg-Šarić, Z. (1995.): *Psihologija altruizma – čuvstveni i spoznajni aspekti prosocijalnog ponašanja*, Zagreb: Alinea.

19. Salovey, P., Sluyter, D. J. (1999.): *Emocionalni razvoj i emocionalna inteligencija: pedagoške implikacije*, Zagreb: Educa.
20. Shapiro, L.-E. (1998.): *Kako razviti emocionalnu inteligenciju*, Zagreb: Mozaik knjiga

Hicela Ivon\*

Emira Glavina Kozić\*\*

## L'empatia emozionale degli alunni dell'ultimo anno di scuola media inferiore

UDK 159.942.5-053.66(047.31)

Articolo scientifico originale

Ricevuto: 27. 1. 2012.

Accettato per la pubblicazione: 28. 2. 2012.

---

**Riassunto:** *L'articolo è incentrato sull'analisi dell'empatia emozionale e della fantasia (uno degli aspetti specifici dell'empatia) negli alunni dell'ultimo anno di scuola media inferiore, in particolar modo in relazione al rendimento scolastico, al sesso degli soggetti esaminati e alla grandezza della località in cui gli alunni vivono e frequentano le scuole. Sono stati esaminati complessivamente i profili di 302 alunni delle scuole medie inferiori di Spalato, Solin, Kaštela, Trogir e Omiš. L'empatia e la fantasia degli alunni sono state evidenziate dalle loro autovalutazioni all'interno dell'E-questionario contenente le gradazioni di empatia e di fantasia e messo a punto da Raboteg-Šarić (1991, 1993). I risultati delle ricerche hanno dimostrato che esiste un legame importante tra il sesso degli alunni e il grado d'empatia, di fantasia nonché tra il rendimento scolastico e il grado di fantasia, ma che non esiste un legame rilevante tra il rendimento scolastico e l'empatia. I risultati dell'analisi a senso unico delle variazioni hanno messo in evidenza una differenza importante nel grado di empatia e di fantasia considerando il sesso degli alunni, cioè che le alunne hanno mostrato un grado di empatia maggiore rispetto agli alunni. Inoltre, è da sottolineare una differenza significativa anche per quanto riguarda il grado di empatia e di fantasia degli alunni rispetto al rendimento scolastico. Gli alunni con il rendimento scolastico migliore (molto buono, eccellente) hanno mostrato un'empatia e una fantasia maggiori rispetto a coloro con il rendimento non eccelso (sufficiente). D'altro canto non è stato possibile rilevare differenze significative*

*nel grado di empatia e di fantasia considerando le dimensioni della località in cui frequentano le scuole. Non è stato, dunque, possibile stabilire un'eventuale influenza delle dimensioni della località in cui si trova la scuola sul grado di empaticità e di fantasia. A causa del numero insufficiente di soggetti interrogati in alcune categorie, specie per quanto riguarda la differenza nel grado di empatia e di fantasia degli alunni in relazione al rendimento scolastico, i risultati del sondaggio vanno presi con le riserve del caso e vanno approfonditi in maniera più analitica nelle ulteriori ricerche.*

**Parole chiave:** *alunni dell'ultimo anno di scuola media inferiore, empatia emozionale e la fantasia degli alunni, sesso degli alunni, rendimento scolastico, le grandi località e le piccole località.*

---

\* doc. dr. sc. Hicela Ivon  
Filozofski fakultet  
Sveučilišta u Splitu

\*\* Emira Glavina Kozić,  
psiholog  
Oš kneza Mislava, Kaštel  
Sućurac

\* Hicela Ivon, docent  
Faculty of Philosophy at the  
University of Split

\*\* Emira Glavina Kozić,  
psychologist  
Primary School "Knez  
Mislav", Kastel Sućurac

\* doc. dr. sc. Hicela Ivon  
Facoltà di Lettere e Filoso-  
fia, Università di Spalato

\*\* Emira Glavina Kozić,  
psicologa  
Scuola elementare knez  
Mislav, Kaštel Sućurac

## Školski pedagog u kurikulumu usmjerenome prema učeniku

UDK 371.12:37-051  
Stručni članak

Primljeno: 14.11. 2011.  
Prihvaćeno: 20. 2. 2012.

---

**Sažetak:** *Cilj je ovoga rada analiza zakonskih, teorijskih i praktičnih smjernica koje opisuju ulogu školskog pedagoga u sukonstruktiji kurikuluma usmjerenoga prema učeniku. Analizom i uspoređivanjem ponajprije cilja i zadaća koje pojedini zakonski dokumenti i izabrani autori smatraju glavnima u radu pedagoga, pokušat će se pobliže rasvijetliti njegov razvojni doprinos i sudjelovanje naglašeno u mogućnostima neposrednoga pedagoškoga djelovanja prema učeniku. U prvom su dijelu obrazloženi cilj i opća polazišta, u drugom odrednice humanističkoga kurikuluma, u trećem kurikulum usmjeren prema učeniku i rad školskog pedagoga, a u četvrtome strategije i sadržaji pedagoga u neposrednome radu s učenicima, s osvrtom na stanje i mogućnosti vrednovanja. Analiza je pokazala vidljive, ali i one prikrivene, još nedovoljno afirmirane mogućnosti proširivanja i produbljivanja neposrednoga djelovanja pedagoga prema učenicima, uz potrebno propitivanje i prestrukturiranje ukupnoga, posebice unutarnjeg, školskog rada. U traženju i određivanju novih uloga svih sudionika suvremenog školskoga kurikuluma iznimno je važno sudjelovanje pedagoga, njegovim prepoznatljivim razvojno-inovacijskim, ali i neposrednim radom, u podršci učenikovu razvoju poštujući kurikulumski duh integracije i partnerstva. Tome bi pridonijelo više istraživanja postojeće prakse u odnosu na teorijsko-zakonske okvire kao i razvoj sustava vrednovanja rada pedagoga.*

**Ključne riječi:** *ciljevi, humanistički kurikulum, odrednice, školski pedagog, učenik*

---